

**TIJORAT BANKLARI IQTISODIY TARAQQIYOTNING
MUHIM BO'G'INI**

Ulkanazarova Zebo Davronbek qizi
Toshkent Kimyo xalqaro universiteti
Namangan filiali Xalqaro iqtisodiy
munosabatlar yo'nalishi 2-kurs
talabasi

Iqtisodiyot kafedrasi v.b. dotsenti.

PhD

Turg'unmirzayev Azmiddin

ORG-ID: 0009-0007-2579-2410

WoS ID: PSL-6110-2026

A.Turgunmirzayev@kiut.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada tijorat banklarining iqtisodiyotdagi o'rni, asosiy bank operatsiyalari, ularning turlari va amalga oshirish mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, tijorat banklarining aktiv, passiv va vositachilik operatsiyalari, kreditlash faoliyati, depozitlarni jalb qilish hamda zamonaviy bank xizmatlarining rivojlanishi tahlil qilingan. Bank operatsiyalarining samarali tashkil etilishi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, tadbirkorlikni rivojlantirish va aholining moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Tijorat banklari, bank operatsiyalari, kredit, depozit, aktiv operatsiyalar, passiv operatsiyalar, to'lov tizimi, raqamli bank xizmatlari, moliyaviy barqarorlik.

COMMERCIAL BANKING OPERATIONS AND THEIR ROLE IN ECONOMIC DEVELOPMENT

Abstract: This article examines the main operations of commercial banks and their importance in economic development. It discusses deposit operations, credit operations, payment services, and modern digital banking services. Commercial banks play an important role in mobilizing financial resources, providing loans to individuals and businesses, and facilitating financial transactions. The article also highlights the importance of digital technologies, effective risk management, and financial security in improving banking services. The development of commercial banking operations contributes to financial stability, entrepreneurship, and sustainable economic growth.

Keywords: Commercial banks, banking operations, deposits, credit, financial services, digital banking, economic development, financial stability, risk management.

Kirish

Bugungi kunda bank tizimi mamlakat iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Tijorat banklari aholi va korxonalarining vaqtincha bo'sh turgan pul mablag'larini jalb qilish, ularni kredit shaklida iqtisodiyotga yo'naltirish va turli moliyaviy xizmatlarni ko'rsatish orqali iqtisodiy rivojlanishga hissa qo'shadi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tijorat banklarining faoliyati ishlab chiqarish, savdo, xizmat ko'rsatish va tadbirkorlik sohalari bilan chambarchas bog'liq. Banklar orqali pul mablag'larining harakati tashkil etiladi, hisob-

kitoblar amalga oshiriladi va investitsiya loyihalarini moliyalashtirish imkoniyati yaratiladi.

Tijorat banklari operatsiyalarini samarali tashkil etish banklarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, mijozlar ishonchini oshirish va mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu sababli bank operatsiyalarining mazmuni, turlari va ahamiyatini o'rganish dolzarb masalalardan biridir.

1. Tijorat banklari va bank operatsiyalarining mazmuni

Tijorat banklari — qonunchilikda belgilangan tartibda bank faoliyatini amalga oshiradigan, mijozlarga moliyaviy xizmatlar ko'rsatadigan kredit tashkilotlaridir.

Bank operatsiyalari deganda banklar tomonidan pul mablag'larini jalb qilish, joylashtirish, pul o'tkazmalarini amalga oshirish, hisobvaraqlarni yuritish va boshqa moliyaviy xizmatlarni ko'rsatish bilan bog'liq faoliyat tushuniladi.

Tijorat banklarining asosiy maqsadlaridan biri mijozlarning moliyaviy ehtiyojlarini qondirish bilan birga daromad olish va moliyaviy barqarorlikni saqlashdan iborat.

Bank operatsiyalari iqtisodiyotda bir nechta muhim vazifani bajaradi. Jumladan, pul mablag'larini iqtisodiyot tarmoqlari o'rtasida taqsimlaydi, tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtiradi, naqd pulsiz hisob-kitoblarni rivojlantiradi va aholi jamg'armalarini bank tizimiga jalb qiladi.

2. Tijorat banklarining asosiy operatsiyalari

Tijorat banklarining operatsiyalari iqtisodiy mazmuniga ko'ra bir nechta asosiy guruhga bo'linadi. Ulardan eng muhimlari aktiv, passiv va vositachilik operatsiyalaridir.

2.1. Passiv operatsiyalar

Passiv operatsiyalar bankning moliyaviy resurslarini shakllantirishga qaratilgan operatsiyalardir. Banklar o'z faoliyatini amalga oshirish uchun yetarli miqdorda mablag'ga ega bo'lishi kerak.

Passiv operatsiyalarning asosiy turlari quyidagilardan iborat:

- Aholi va korxonalarning depozitlarini jalb qilish.
- Bankning ustav kapitalini shakllantirish va oshirish.
- Boshqa banklardan qarz mablag'larini jalb qilish.
- Qonunchilik va tegishli talablar doirasida boshqa moliyalashtirish manbalaridan foydalanish.

Masalan, fuqaro o'z jamg'armasini bankdagi omonat hisobvarag'iga joylashtiradi. Bank esa jalb qilingan mablag'lardan o'z faoliyati doirasida, tegishli talablarni hisobga olgan holda foydalanadi.

Passiv operatsiyalar bankning kreditlash va boshqa moliyaviy xizmatlarni ko'rsatish imkoniyatlarini kengaytiradi.

2.2. Aktiv operatsiyalar

Aktiv operatsiyalar bank mablag'larini daromad olish va faoliyatni ta'minlash maqsadida joylashtirish bilan bog'liq operatsiyalardir.

Aktiv operatsiyalarning asosiy turlari:

- Jismoniy va yuridik shaxslarga kreditlar berish.
- Qonunchilikka muvofiq qimmatli qog'ozlarga investitsiya kiritish.
- Boshqa banklarda mablag'larni joylashtirish.

- Bankning kundalik faoliyati uchun zarur likvid mablag'larni saqlash.

Kreditlash tijorat banklarining muhim aktiv operatsiyalaridan biridir. Banklar jismoniy shaxslarga iste'mol ehtiyojlari yoki uy-joy xaridi uchun, tadbirkorlarga esa ishlab chiqarish, savdo va xizmat ko'rsatish faoliyatini rivojlantirish uchun kreditlar taqdim etishi mumkin.

Kredit berishda mijozning moliyaviy holati, qarzni qaytarish imkoniyati, kreditning maqsadi va boshqa xavf omillari baholanadi.

Aktiv operatsiyalar bank daromadining shakllanishida muhim o'rin tutadi. Biroq ular kredit qaytmasligi, bozor narxlarining o'zgarishi va likvidlik bilan bog'liq xavflarni ham yuzaga keltirishi mumkin.

2.3. Vositachilik operatsiyalari

Vositachilik operatsiyalari banklarning mijozlar topshirig'i asosida hisob-kitoblar va boshqa moliyaviy xizmatlarni amalga oshirishini anglatadi.

Ularning asosiy turlari quyidagilardan iborat:

- Pul o'tkazmalarini amalga oshirish.
- Mijozlarning bank hisobvaraqlarini yuritish.
- Korxona va tashkilotlar o'rtasidagi hisob-kitoblarni bajarish.
- Bank kartalari orqali to'lovlarni amalga oshirish.
- Valyuta ayirboshlash xizmatlarini ko'rsatish.
- Akkreditiv va kafolatlar kabi xizmatlarni taqdim etish.

Masalan, korxona yetkazib beruvchiga tovar uchun pul o'tkazganda, bank ushbu to'lovni belgilangan tartibda amalga oshiradi. Natijada hisob-kitob jarayoni osonlashadi va pul mablag'larining harakati tezlashadi.

Vositachilik operatsiyalari banklarga komissiya va xizmat haqlari ko'inishida daromad keltirishi mumkin.

3. Kredit va depozit operatsiyalarining ahamiyati

Kredit va depozit operatsiyalari tijorat banklari faoliyatining eng muhim yo'nalishlaridan hisoblanadi.

Depozit operatsiyalari orqali banklar aholi va korxonalarning vaqtincha bo'sh pul mablag'larini jalb qiladi. Depozitlar talab qilib olinguncha saqlanadigan yoki muayyan muddatga joylashtiriladigan mablag'lar shaklida bo'lishi mumkin. Ularning shartlari bank mahsuloti va mijoz bilan tuzilgan shartnomaga bog'liq.

Depozitlar fuqarolarga jamg'armalarini saqlash va ayrim omonat turlari bo'yicha foiz daromadi olish imkonini beradi. Banklar uchun esa depozitlar moliyalashtirish manbalaridan biri hisoblanadi.

Kredit operatsiyalari bank mablag'larini muayyan shartlar asosida qarz oluvchilarga berishni anglatadi. Kredit shartnomasida kredit summasi, foiz stavkasi, muddat, to'lov tartibi va tomonlarning majburiyatlari belgilanadi.

Kreditlar tadbirkorlik subyektlariga yangi uskunalar sotib olish, ishlab chiqarishni kengaytirish, aylanma mablag'larni to'ldirish va yangi ish o'rinlarini yaratishda yordam berishi mumkin.

Shu bilan birga, banklar kredit ajratishda ehtiyotkorlik bilan ish yuritishi lozim. Kreditlar bo'yicha qarzдорlikning o'z vaqtida qaytarilmasligi bankning moliyaviy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Demak, depozit va kredit operatsiyalarining o'zaro muvozanatli tashkil etilishi bank faoliyatining barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

4. Zamonaviy bank operatsiyalari va raqamli texnologiyalar

Axborot texnologiyalarining rivojlanishi tijorat banklari faoliyatiga katta o'zgarishlar olib keldi. Hozirgi vaqtda ko'plab bank xizmatlaridan mobil ilovalar va internet orqali foydalanish imkoniyati mavjud.

Raqamli bank xizmatlariga quyidagilar kiradi:

- Mobil ilovalar orqali to'lovlarni amalga oshirish.
- Bank hisobvaraqlari va kartalaridagi mablag'larni nazorat qilish.
- Pul mablag'larini masofadan turib o'tkazish.
- Kommunal va boshqa xizmatlar uchun to'lov qilish.
- Ayrim bank mahsulotlariga onlayn ariza topshirish.
- Masofaviy identifikatsiya orqali bank xizmatlaridan foydalanish.

Raqamli texnologiyalar mijozlarga vaqtni tejash, bank xizmatlaridan qulay foydalanish va ayrim operatsiyalarni tezroq bajarish imkonini beradi.

Biroq raqamli bank xizmatlarining rivojlanishi kiberxavfsizlik, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va firibgarlikning oldini olish kabi masalalarga ham alohida e'tibor qaratishni talab qiladi.

Banklar mijozlar ma'lumotlarini himoya qilish, axborot tizimlari xavfsizligini ta'minlash va shubhali operatsiyalarni aniqlash bo'yicha tegishli choralarni ko'rishi zarur.

Shunday qilib, zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanish bank xizmatlarining sifati va qulayligini oshirishga xizmat qiladi.

5. Tijorat banklari operatsiyalarini takomillashtirish yo'llari

Tijorat banklari operatsiyalarining samaradorligini oshirish mamlakat moliya tizimining rivojlanishi uchun muhimdir. Buning uchun bir qator yo'nalishlarga e'tibor qaratish lozim.

Birinchidan, bank xizmatlarini raqamlashtirish va masofaviy xizmatlar sifatini oshirish zarur. Bu mijozlarga qulaylik yaratadi va ayrim operatsiyalarni bajarish xarajatlarini kamaytirishi mumkin.

Ikkinchidan, kredit risklarini boshqarish tizimini takomillashtirish kerak. Kredit ajratishdan oldin qarz oluvchining to'lov qobiliyatini baholash va kredit qaytmasligi xavfini kamaytirish muhim hisoblanadi.

Uchinchidan, mijozlarga ko'rsatiladigan xizmatlar sifatini oshirish lozim. Bank xodimlarining malakasini oshirish, mijozlar murojaatlarini o'z vaqtida ko'rib chiqish va xizmatlar haqida tushunarli ma'lumot berish bunga yordam beradi.

To'rtinchidan, banklarda shaffoflik va axborot xavfsizligini kuchaytirish zarur. Bu mijozlar ishonchini mustahkamlashga va moliyaviy firibgarlik xavfini kamaytirishga xizmat qiladi.

Beshinchidan, kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish muhimdir. Bunda kreditlashning oqilona shartlari va risklarni to'g'ri baholash tamoyillariga amal qilish kerak.

Ushbu yo'nalishlarning izchil amalga oshirilishi tijorat banklari faoliyatining samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarining operatsiyalari mamlakat iqtisodiyotida muhim o'rin egallaydi. Banklar aholi va korxonalarning pul mablag'larini jalb qilish, kreditlar ajratish, hisob-kitoblarni amalga oshirish va boshqa moliyaviy xizmatlarni ko'rsatish orqali iqtisodiy faoliyatning uzluksizligini ta'minlashga hissa qo'shadi.

Tijorat banklarining passiv operatsiyalari moliyaviy resurslarni shakllantirishga, aktiv operatsiyalari mablag'larni joylashtirishga, vositachilik

operatsiyalari esa mijozlar o'rtasidagi hisob-kitoblarni amalga oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, raqamli texnologiyalarning rivojlanishi bank xizmatlarining qulayligi va tezkorligini oshirmoqda. Shu bilan birga, kredit risklarini boshqarish, mijozlar ma'lumotlarini himoya qilish va banklarning moliyaviy barqarorligini saqlash muhim vazifalar bo'lib qolmoqda.

Kelgusida tijorat banklari operatsiyalarini takomillashtirish uchun zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish, xizmatlar sifatini oshirish, risklarni samarali boshqarish va mijozlar ishonchini mustahkamlash zarur. Bu mamlakat bank tizimining barqaror rivojlanishiga va iqtisodiyotning moliyaviy imkoniyatlari kengayishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining «Banklar va bank faoliyati to'g'risida»gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasining «O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki to'g'risida»gi Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy materiallari va bank faoliyatiga oid ma'lumotlari.
4. Bank ishi faniga oid darsliklar va o'quv qo'llanmalar.
5. Tijorat banklari faoliyati va bank operatsiyalariga oid ilmiy maqolalar.
6. Турғунмирзаев, А. (2025). НОВЫЕ ПРОЯВЛЕНИЯ КОНКУРЕНЦИИ В СФЕРЕ СТРАХОВЫХ УСЛУГ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА. Экономическое развитие и анализ, 3(2), 368-376.
7. Турғунмирзаев, А. (2025). ЦИФРОВИЗАЦИЯ СТРАХОВОГО РЫНКА КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ ЕГО

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ. Передовая экономика и педагогические технологии, 2(1), 289-297.

8.Тургунимирзаев, А. (2025). НАПРАВЛЕНИЯ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ В ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ. Экономическое развитие и анализ, 3(1), 439-446.

9.ТУРГУНМИРЗАЕВ, А. (2025). СУҒУРТА БОЗОРИНИ РАҚАМЛАШТИРИШ УНИНГ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ ОМИЛИ СИФАТИДА. ILG'OR IQTISODIYOT VA PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALAR Учредители: Shafi Science Center Ltd, 2(1), 289-297.

10.Турғунмирзаев, А., & Шамситдинов, М. (2023). Суғурта Компаниялари Рақобатбардошлигини Бошқаришда Рақамли Иқтисодиётнинг Ўрни. Nashrlar, 238-241.

11.Turgunimirzayev, A. Directions of the Development Strategy of Insurance Companies in the Digital Economy. Economic Development and Analysis, 3(1), 439-446.

12.Turgunmirzaev, A. New Appearances of Competition in the Insurance Services Sector: Theory and Practice. Economic Development and Analysis, 3(2), 368-376.

13.Turg'unmirzayev, A. Digitalization of the Insurance Market as A Factor in Increasing Its Competitiveness. Advanced Economics and Pedagogical Technologies, 2(1), 289-297.

14.Turgunmirzaev, A. (2025). Developing Forms of Competition in The Insurance Field: Theory and Practical Aspects. Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance, 6(3), 1083-1090.